

EREDMÉNYEK ÉS FELADATOK A MAGYAR–SZLOVÁK HATÁR MENTI MÚZEUMI EGYÜTTMŰKÖDÉS TERÜLETÉN

VIGA GYULA

I. ADOTTSÁGOK ÉS ELŐZMÉNYEK

1. A *multikulturalitás* a modern európai eszmerendszerekben egy-egy térség különös, jobbára pozitív adottságaként jelenik meg. Az európai integrációról, ill. annak közép-európai megvalósulásáról szóló vélekedések kifejezetten szorgalmazni látszanak azokat a térségi együttműködéseket, amelyeknek egyik – a kultúrában koherensnek tűnő – jegye az együtt élő népek közös kulturális öröksége. Talán ezért is volt meglehetősen nagy a várakozás az elmúlt 10 esztendőben a legkülönbözőbb tartalmú népi kapcsolatok, köztük a magyar–szlovák határ menti kapcsolatok iránt: az érintettek azt remélték, hogy az amúgy is sokféle módon meglévő, működő összeműködések esélyeit csak javítani fogják az államközi és más nemzetközi megállapodások. Mára jószerevel kiderült, hogy érdemi eredményeket csak az alulról felépülő, lokális, ill. regionális tartalommal megtöltött együttműködések hozhatnak, s elsősorban olyan államközi szerződésekre, nemzetközi jogi kondícióra van szükség, amelyek szabadabb mozgásteret biztosítanak ezeknek az összeműködéseknek. Más közelítésben talán az is megfogalmazható, hogy a politika feladata véget ér az együttműködés kereteinek, ha szükséges intézményrendszerének létrehozásával, a működés lehetőleg optimális feltételeinek biztosításával, a struktúra megkonstruálása, s a megvalósítás már a konkrét szereplők, résztvevők feladata. Alkalmanként az is sikernek tűnhet, ha engedik működni a helyi kezdeményezéseket.

A múzeumok közötti kapcsolatoknak a térségünkben jelentős hagyománya van, a közgyűjtemények közös rendezvényei, főleg kiállításcserék vagy közös kiállítások azonban olykor kifejezetten a politikai szándékok demonstrálói voltak. Ebben a vonatkozásban sem kell mindent újra kitalálni, előről kezdeni. Az élet sok területén működő népi diplomácia, különösen a kulturális életben megvalósult térségi kapcsolatok eddig is szép eredményeket hoztak már a határ két oldalán. Ezek jobbára nem intézményesültek, inkább személyes, szakmai, baráti érintkezések hozadékai. Intézményesítésük a továbbiakban is csak ott szükséges, ahol az együttműködés sikere azt indokolja. Vonatkozik mindez a kulturális örökség tárgyi emlékeit gyűjtő, őrző, tudományosan feldolgozó és bemutató *múzeumok* kapcsolatrendszerére is. Az együttműködésnek számos természetes formája működik és hosszabb távon is működőképes. Hatékonyságukat és továbbfejlesztésüket gátolja az államközi megállapodások hiánya, de elmaradtak eddig azok a támogatások is, amelyek kifejezetten preferálnák a térségi együttműködést a határ két oldalán. Beleérttem ebbe a nemzetközi támogatások elmaradását is: mintha Brüsszelben olykor nem egészen pontosan értenék ennek a térségnek az adottságait és elvárásait. (Tartok tőle, hogy az itteni feltételek és előzmények egy része valóban nem modellezhető sem

Nyugat-Európában, sem a nagy amerikai egyetemeken. A dolog sok tekintetben sajátos, ezzel persze nem lehet sokáig elodázni bizonyos lépéseket. Nem kell talán a kulturális élet működésének egész rendszerét átszabni, e térségnek nagyon pozitív hagyományai vannak. Nem érv, de nem elhanyagolható szempont, hogy a krakkói egyetem abban az esztendőben égett le először, amikor Kolumbus első útját tette meg az Újvilágba...) Térségünk múzeumügye az elmúlt évszázad során, a második világháború után is igen produktív kulturális ágazat volt, eredményei sok tekintetben példamutatók egész Európa számára. Más kérdés, hogy az 1989. előtti művelődéspolitikai a nyugat-európaiaktól eltérő elvárásokat támasztott ezzel az intézményrendszerrel szemben, azok azonban nem sértették a muzeológia alapvető érdekeit, s rendkívül széles tömegek számára biztosították a kulturálódás lehetőségét. Nem biztos, hogy ezeket az elvárásokat a tulajdonlás megváltozott formáival együtt át kell alakítani.

Előre kell még bocsátanom, hogy az együttműködés, a két- és többoldalú kapcsolatok további fejlesztésének igénye mára a muzeológia fejlődésének, elvárásrendszerének is természetes következménye. Más kérdés, hogy mindez – reméljük szerencsésen – egybeesik a térségi kapcsolatok fejlesztésének más irányú folyamataival. Az elmúlt évtizedekben – politikai rendszerektől függetlenül – a múzeumok, de különösen az egyes múzeumi szakmák és képviselőik, igen sok pozitív tapasztalatot halmoztak fel a térségi együttműködésben. Bizonyos, hogy a kapcsolatok alapja mindig is a szakmai, emberi érintkezés, a közös szakmai érdek és ügyszeretet marad. Ezt kell segíteni, támogatni minden eszközzel.

2. A múzeumok kapcsolatainak jellegét és lehetőségeit, az együtt élő népek tárgyi kulturális örökségének történetét máig hatóan meghatározzák a Kárpát-medence földrajzi adottságai, jellege és a térség évezredes története. Ezek értelmezése számos alkalommal ellene hat az intézményi együttműködésnek, ami persze csak vetülete az államközi kapcsolatok mindenkor alakulásának. Ennek megértéséhez néhány dolgot meg kell foglalmaznunk.

a) 1920-ig a térség egy államalakulat része volt, s az itt élő etnikumokat évszázadokon át a nagytájak és népek közötti munkamegosztás kapcsolta össze. A kulturális határok közül csak egy a nyelvhatár; térségünkben a nyelvhatárok nem esnek egybe az országhatárokkal, s az országhatárok itt nem kulturális határok. A különböző történeti diszciplínák tömegével tárták fel az évezredes népi kapcsolatok mibenlétét, amelyekben az egyik meghatározó tényező az eltérő adottságú tájak gazdasági kapcsolatrendszere, – a tárgyi örökségre fordítva – a tárgyalkotók és tárgyhasználók olykor nagy amplitúdójú összefüggése volt. A témát a szakmájuk felől közelítő múzeumi szakemberek jól tudják, hogy a Kárpát-medence népeinek tárgyi öröksége ilyen módon jószerével „nemzetközi”, s egészében az interetnikus kapcsolatok lenyomata. Ha csak a két szomszédos ország, Szlovákia és Magyarország tárgyi kulturális örökségét nézzük, akkor is magyarok, szlovákok, ruszinok, morvák, lengyelek, németek, horvátok, örmények, zsidók és még számos náció emlékegyarájáról van szó, ami a több évszázados, harmonikus népi kapcsolatok kulturális vetülete. A múzeumokban őrzött emlékegyarája a térség jelentős részében több nép együttéléséről szól, ebben a feltételrendszerben az egyes államok jószerével egy-egy terület kulturális örökségét gondolják.

A szakemberek – a felsorolt adottságokon túl is – jól tudják, hogy a 20. század végén nem a muzeális tárgyak tulajdonlása az első számú kérdés. Az elmúlt hetekben is formálódó magyar–szlovák kulturális-tudományos-oktatási szerződés előkészítése során higgadtan lehet persze egyeztetni a két állam speciális igényeit, érdekeit, s lehet olyan

megállapodást kötni, ami kölcsönösen előnyös mindkét fél számára. Ugyancsak fontos az intézmények közötti kapcsolatok fejlesztése, a gyűjtemények közötti átjárhatóság biztosítása, a közös kiállítások, egyáltalán: a szakmai, muzeológiai szempontok érvényesítése. A feladat annak garantálása, hogy az országhatár ne zárja el egymástól a szomszédos népek kulturális tárgyi örökségét, ne akadályozza saját múltjuk és a szomszéd etnikumok történelmének ezek révén való megismerését, különösen a közös múltba való betekintés lehetőségét. Ezt ma mind a múzeumügy nemzetközi szervezetei, mind a nyilvántartás modern rendszerei, mind az egyes diszciplínák adottságai lehetővé teszik, s lényegében adottak hozzá – a határ menti térségben is – a kulturális-tudományos intézményrendszer feltételei is. Megítélésem szerint az államközi szerződésekkel támogatott, jól finanszírozott regionális és intézményi kapcsolatrendszer képes a határ két oldalán úgy működtetni a múzeumokat, hogy azok alapvető funkcióikkal kifejezzék az együttélés tradícióját. Lehet tehát olyan kondíciót teremteni, ami lényegében nem hátráltatja a közös feladatok elvégzését a határ két oldalán.

A tárgyi kulturális örökség természetesen alkalmas a nemzettudat kifejezésére és annak ápolására, de aligha lehet komoly szakember, aki csak egy nemzet örökségét akarja felfedezni térségünk múzeumi kincseiben. A magyarországi szlovákok tárgyi műveltsége éppen úgy lakóhelyükön organikus, ahogyan a Felföld városainak németiségé vagy magyarságáé. A szlovákiai magyarság sajátos geográfiai helyzete, az, hogy lényegében egységes sávot alkotnak a szlovák–magyar határ északi oldalán, olykor kirekesztően magyar–magyar kérdéssé teszi a határ menti kapcsolatok problémáját, sajnálatosan gyakran politikai konfliktussá formálja a szakmai-tudományos kérdéseket is.

b) Az első múzeumok térségünkben a nemzetté válás időszakában, annak kifejezőiként is jöttek létre. Viszont a 19. század utolsó harmadában alakult, jobbára vármegyei és városi múzeumok már a polgárosodás és az azzal járó lokális identitástudat megnyilatkozásai is, miközben megjelenítik az előző generációk „globális” tárgyi örökségét is. Az első világháborút követő békerendszer ezt a kulturális örökséget több állam tulajdonába juttatta. Magyar és (cseh)szlovák viszonylatban sajátos helyzetet idézett elő, hogy a múlt század második felében-utolsó harmadában létrehozott vármegyei múzeumok többször a vármegyék Csehszlovákiához csatolt részén helyezkedtek el (Abaúj-Torna – Kassa/Košice, Zemplén – Borsi/Borša, Gömör – Rozsnyó/Rožnava, Rimaszombat/Rimavská Sobota, Komárom/Komarno stb.), s a műveltségében századokon át organikusán összetartozó terület kulturális öröksége két ország ügye lett. Fokozta ezt a szakmai gondot, hogy térségünkben, főleg annak keleti, a Dunától, Garamtól keletre eső részén éppen ebben az időszakban zajlott a megkésett polgárosodás, elsősorban a paraszti életforma nagy átalakulása, ami felértékelte a muzeális gyűjtemények szerepét. De ezek az évtizedek a régióban a régészet, műtörténet, s lényegében minden múzeumi diszciplína kialakulásának kezdetei is, s ma már nehezen pótolható az a szakmai veszteség, amit az egymástól elzárt évtizedek okoztak.

II. A JELEN

1. A mellékletben felsorolom azokat a konkrét információkat, amelyek a határ két oldalán fekvő múzeumok sikeres együttműködéséről, a kapcsolatok hozadékaról szólnak. Utalni kell azonban arra, hogy a magyar–szlovák múzeumi kapcsolatok számos sajátos vonást hordoznak, azok nem foglalhatók bele a múzeumügy általános nemzetközi megállapodásaiba, rendszerébe. Az érintkezések nem maradtak meg a határ menti térségben, hanem vannak eredményei az országos múzeumok és más vidéki közgyűjtemények vonatkozásában is, ugyanakkor a kistérségi érintkezések sajátos, olykor egyedi vonásokat tükröznek. Ezek részletező ismertetése nem feladatom, csak utalok arra, hogy a két főváros kapcsolatában – változó intenzitással – intézményesülnek a közgyűjtemények érintkezései (*Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Budapesti Történeti Múzeum – Pozsony, Városi Múzeum*), de a vidéki városok „testvér” kapcsolatainak is van hozadéka a két ország múzeumügye számára. Számos pozitív példa van a tárgykölcsönzésekre is, például az egyetemes, európai rangú művészek életmű-kiállítása kapcsán (*Csontváry-centenárium, Aba Novák évforduló – Szeged, Szolnok, ill. Érsekújvár és más vidéki múzeumok révén*). Úgy tűnik azonban, hogy az országos múzeumok együttműködése lényegében csak a kapcsolatfelvételig jutott.

2. Lényegesebb azonban, hogy a két ország múzeumügyébe illeszkednek a határ menti érintkezések, jóllehet azok gyakran a kistérségi kapcsolatrendszerben jelennek meg. Az interregionális együttműködés ilyen módon egyszerre felel meg a múzeumok nemzetközi kapcsolatrendszerében már intézményesült formáknak, adminisztratív elvárásoknak, valamint a kistérségi érintkezések igényeinek és formálódó lehetőségeinek. Hasonlóan több szálon működik az egyes múzeumi diszciplínák kontaktusa is: a múzeumi gyűjteményekben tárgyasult anyag feldolgozásában egyetemi és akadémiai kutatóhelyek, intézmények is közreműködnek, így a tudományos élet kapcsolatrendszere árnyalja a közgyűjteményekét.

Bár egészen mások a kapcsolatok lehetőségei és elvárásai az egyes intézmények esetében, mások a múzeumok egyes alapfeladatai vonatkozásában, s eltérőek múzeumi szakterületenként is, néhány tanulsága az eddigieknek, ill. a mostani állapotnak is megfogalmazható.

1. Különböző struktúrákban, más formákban működik az utódállamok múzeumügye, de alapelvük egészében azonos: a tárgyi kulturális örökség emlékeinek gyűjtése, megőrzése, bemutatása. Az Önkormányzati Törvény alapvetően megosztotta a múzeumi műkincsállomány tulajdonlását: az állami vagyon mellett létrehozott önkormányzati tulajdon befolyásolja a tárgyak kezelésének, mozgatásának lehetőségeit is. Ez a vidéki gyűjtemények esetében erősíti a határon túli kiállítások, műtárgyszállítások lehetőségét, gyengíti viszont annak anyagi feltételeit. Önerőből a helyi önkormányzatok nem képesek megfelelő kondíciót biztosítani a közös programhoz, az állami, ill. nemzetközi támogatás viszont – egyelőre – nem preferálja ezeket az együttműködéseket.

2. A magyar–szlovák határ menti együttműködésre alapvetően rányomja a bélyegét az a tény, hogy alapvetően mindkét ország szegény. Mindkét állam területén eltérő gazdasági és kulturális hagyományai vannak a nyugati és a keleti résznek: a Dunától (és Garamtól) keletre eső területeken az elmúlt évtizedben nagyobb a visszaesés, magas a munkanélküliség, s számos gazdasági-szociális nehézség fékezi a kulturális területek fejlesztését. (A kettő közötti kapcsolat nem adekvát: a hátrányos helyzetű Borsod-Abaúj-

Zemplén vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék önkormányzati közgyűjteményei nem tartoznak a leggyengébben finanszírozottak közé, s az előbbi kifejezetten intenzív és eredményes a határ menti együttműködésben is.)

Egyelőre csak reménykedhetünk abban, hogy a regionális integráció felhajtóerőt jelent majd a kulturális kapcsolatokban is. Az *Alpok-Adria*, a *Kárpátok Euro-Régió*, az éppen most szerveződő *Ipoly Euro-Régió* és a *Vág-Duna-Ipoly* (esetleg *Vág-Duna-Garam*) *Euro-Régió* interregionális együttműködések célkitűzései között mindenütt szerepel a multikulturális térség kulturális kapcsolatainak feltárása és erősítése. A valóságban azonban ezek az együttműködések jelenleg – botladozva, nagyon is nehézkesen – elsősorban a térségek gazdaságának fejlesztésére, az európai integrációs folyamatok előkészítésére vállalkozhatnak. Vannak persze pozitív példák az interregionális együttműködésben is: ezek elsősorban demonstratív rendezvények, programok, kiadványok, amelyek azonban – hosszú távon – valóban alkalmasak lehetnek az adott térség sokszínű műveltségének, az együtt élő népek közös kulturális örökségének érzékeltetésére.

A jó szándék és akarat mellett is nehéz legyőzni a finanszírozás nehézségeit. Vonatkozik ez részben a szűkös pénzügyi lehetőségekre: mindkét ország kulturális élete hiányokkal küzd, a keleti területeken feltűnően nagy a munkanélküliség, gyengék az önkormányzatok. A nagy európai pályázatok egyelőre nem preferálják a szegény térségek közös próbálkozásait. A három ország intézményeinek összefogását igénylő, rendkívül bonyolult EU. pályázati rendszer méltatlanul figyelmen kívül hagy bizonyos programokat.

Nem említettem még azokat a tényezőket, amelyek mindkét országban gátolják a közös munkát: a határ két oldalán, egymástól 60–80 km-re fekvő városok között az értékes műtárgyak átszállítása rendkívül bonyolult.

3. A határ két oldalán működő intézmények kontaktusa a mindenkori politikai helyzet függvénye, alárendelt az országos prioritásoknak. Az elmúlt évtizedek – beleértve az 1989 utáni időszakot is – szeszélyesen befolyásolták a közgyűjtemények érintkezését is a határ mentén, s jószerével a civil kurázi határozta meg olykor az összeműködést. A legalább középtávon működő folytonosság, kiszámíthatóság nélkül nem várható előrelépés ebben a vonatkozásban sem.

4. A muzeológustársadalom szakmai érdeke azonos a határ két oldalán, a politikai, ill. szélsőségesen nemzeti elkötelezettségtől mentes szakemberek között az együttműködés természetes dolog. A gyűjtemények létrehozása és gyarapítása helyi feladat, ám azok tudományos feldolgozása és bemutatása, a közös örökség együttes értelmezése regionális (és tágabb) szakmai érdek a határ mindkét oldalán. A kapcsolatokat elsődlegesen ezek a szakmai elkötelezettségek tartják életben, viszonylag ritka az írásbeli megállapodás, szerződés, ráadásul sérülékenyebb is, mint a perszonális érintkezés. Viszonylag ritkák a közös kiállítások – ennek okait másutt említtem –, teljesen közönséges a konzultációk, közös konferenciák, publikációk cseréje. Akadályozza az együttműködést, hogy ritka ma már a kétnyelvűség – különösen a magyar oldalon – a muzeológusok között, s a vidéki múzeumokban most nő fel az a generáció, amelyik számára a közvetítő világnyelv ismerete természetes készség.

5. A virulens múzeumi kapcsolatok mögött általában a települések, mikrorégiók többirányú együttműködése, ill. annak támogatása áll. A közgyűjtemények önerőből nem tudnak túljutni a szűk szakmai kapcsolatokon, már egy közös kiállítás létrehozását is sok adminisztratív és pénzügyi akadály nehezíti. A városok közötti megállapodások (Vác-Ipolyság [Šahy], Salgótarján–Losonc [Lučenec], Miskolc–Kassa [Košice], Sárospatak–

polyság [Šahy], Salgótarján–Losonc [Lučenec], Miskolc–Kassa [Košice], Sárospatak–Királyhelmec [Kráľovský Chlmec] stb.) húzzák magukkal a múzeumokat is.

6. Hiányoznak a korábban bevett, központilag támogatott tanulmányutak, ösztöndíjak, amelyek révén a muzeológusok – kölcsönösen – megismerhették saját szakterületük határon túli gyűjteményeit, adottságait, tapasztalatait.

7. A kapcsolatok tartalma nem mindig az intézmények, illetve szakmák hosszú távú érdekeit tükrözik. A szlovák partnerek által nem ritkán hangoztatott *reciprocitás* nem feltétlenül a muzeológia szempontjait tükrözi.

III. LEHETŐSÉGEK ÉS JAVASLATOK

Kétoldalú államközi szerződésnek kellene megformálnia a kulturális és tudományos együttműködés kereteit, ami – túl a múzeumügy nemzetközi elvárásain – a két szomszédos ország és kapcsolatuk sajátosságait is figyelembe venné, s *keretszerződés-ként* jelenítené meg a közgyűjtemények együttműködésének lehetőségeit. Ha mindennek a két ország művelődéspolitikája, ill. az Európai Unió pénzügyi prioritást is biztosítana, akkor reális lehetősége lenne annak, hogy a határ két oldalának múzeumi konkrét és reális tartalommal töltsék ki ezeket a kereteket. A szakmai feladatokat a szakemberekre kell hagyni, a politikának a megvalósítás szintjén lehetőleg ki kell vonulnia erről a területről.

Szólnak érvek mellett, hogy a határ menti muzeológia prioritásainak megfogalmazásában és a folyamatos kétoldalú egyeztetésben kis létszámú konzultatív testület működjön közre. Ennek eredményes működését azonban elsősorban az intézmények közötti jó kapcsolat és információáramlás teremtheti meg. Nem szerencsés persze intézményt ráerőltetni a rendszerre: az eredményesen működők valószínűleg nem igénylik, a többiek számára indifferens. Jelentőségét elsősorban az adná, hogy a tárgyi kulturális örökség gyűjtése általános és regionális szempontjainak, valamint az egyes múzeumi diszciplínák (régészet, néprajz, természettudományok stb.) egésze elvárásainak megfelelően határozhatná meg a közös feladatok sorrendjét, valamint a helyi feladatokon túlmutató, a lokális lehetőségeket meghaladó, közérdekű célok megvalósításához nyújtana segítséget.

Biztosítani kell a folyamatos információáramlást a térség közgyűjteményei között (ez történhet a levéltárakkal és nagy könyvtárakkal közös formában is). Szorgalmazni kell a könyvek, kiadványok, információhordozók rendszeres cseréjét, amit intézményesíteni is lehetne. (Ma egy könyvcsomag postai küldése csaknem annyi a határ túloldalára, mint az óceán túlsópartjára.) Az internet-csatlakozás, a modern információhordozók már lehetővé teszik a gyors tájékoztatást, ám ezek technikai feltételeit az érintett múzeumok még nem mindenhol tudták megteremteni. A tárgytípusok, gyűjteményi egységek feldolgozását segítő adatok ma már floppy, CD-n is átadhatók. Szorgalmazni kellene a határ menti múzeumok gyűjteményeinek számítógépes feldolgozását. A modern informatikai eszközök fenntartása – a gépek megszerzése után is – meghaladja számos múzeum költségvetési lehetőségeit. A tárgyi anyag közös gyarapítása igen nehéz feladat, bár a konzultációk ebben is segítenek. Könnyen működik a természettudományi anyag kölcsönös gyarapítása a szlovák és magyar oldalról. Gond nélkül megoldható például, hogy a kortárs művészet jeleseinak reprezentatív alkotásai bekerüljenek az adott táj, mikrorégió

gyűjteményeibe a határ mindkét oldalán. Magam elképzelhetőnek tartom – megfelelő előkészítés után – a *cserét* is, különösen a képzőművészeti, numizmatikai, irodalomtörténeti, képeslap stb. anyagok vonatkozásában, de a *tartós letét* sem zárható ki a határ túlsó oldalán.

A két-(és több)nyelvűség az érintett térségben a múzeumi munkában is sajátos elvárásokat támaszt. Kötelezően szerepeltetni kell a nyilvántartásokban a helyi elnevezéseket, ill. a tárgy készítésével, használatával kapcsolatos terminológiát az egykori tulajdonosok, tárgyhasználók anyanyelvén is. A határ menti térségben szorgalmazni és támogatni kell a kisebb múzeumok kiállításaiiban is a kétnyelvű feliratok és katalógusok, tájékoztatók készítését.

Adminisztratív és pénzügyi eszközökkel is szorgalmazni és támogatni kell a közös kiállításokat. A közös történelmi múlt, a két nép életében fontos esemény, folyamat, a szlovák és a magyar kultúra, tudomány, művészet, közélet területén egyaránt jelentőset alkotó személyiségek életútját közös kiállítások, kutatások, kiadványok révén kell megismerni, megismertetni (életmű-kiállítások, oeuvre-katalógusok, biográfiák stb.). Az együttélés pozitív példáinak bemutatása intézményeink számára is közös érdek.

Az együttélés történeti, néprajzi, művészeti emlékeinek közös feltárása és feldolgozása (tárgyi és tematikus monográfiák, katalógusok) egyszerre helyi és globális érdek. A múzeumi szakágaknak (történettudomány, néprajz) – elsősorban a gazdasági tevékenységek mindennapi életre, a közkultúrára gyakorolt hatásának vizsgálatával (gazdasági kapcsolatok, központok, árucseré, piacok stb.) – hangsúlyosan kell rámutatniuk a térségi érintkezésekre, az interetnikus kapcsolatok történeti múltjára, eredményes működésére. A cél végső soron egy közös kulturális „példatár” megalkotása az együttélés pozitív tapasztalatainak közzétételével. A közös kutatások az együttműködés legkönnyebben szervezhető formái. Prioritást kellene biztosítani a tudománytörténeti és intézménytörténeti munkáknak (pl. 2002-ben kétszázéves a magyar múzeumügy), valamint azoknak a tárgykatalógusoknak, -monográfiáknak, amelyek a határ mindkét oldalán levő gyűjtemények anyagát feltárják, feldolgozzák.

Az egyes szakterületeknek önállóan kell kidolgozniuk a maguk érdekeltségét. Pl. a történettudomány és a néprajz vonatkozásában együtt kell kimunkálni a szlovákiai magyarság és a magyarországi szlovákság kutatásának rendjét. Sajátos kérdéseket vetnek fel ebben a vonatkozásban a szabadtéri néprajzi múzeumok: a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban be kellene mutatni a Kárpát-medence valamennyi házvidékének reprezentáns építményeit, s hasonló módon kellene biztosítani Magyarországról reprezentatív épületeket a határon túli skanzenek számára.

Amennyire azt a nemzetközi szerződések és szabályok megengedik, egyszerűsíteni kellene a „kishatár” területén a tárgyszállításokat, -kölcsönzéseket. A tízmilliósi léptékű biztosítások a területi múzeumok erejét meghaladják. Erre közös alapot kellene képezni, s – ez nem mostani témánk persze –, a biztosításoknak olyan formáját terjeszteni, amelyben káreset nélkül a díjtétel nagyobb része visszajár.

Részben túlmutat a közgyűjtemények körén a képzés és a továbbképzés problematikája. Az egyeztetésre és a folyamatos kapcsolatokra ebben a vonatkozásban is szükség lenne. A határ mente felsőoktatási intézményei (pl. a *Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszéke*) ebben részt vállalhatnának.

Vélhetően igen sok konkrét ötlet, terv van, amelyek megfelelő támogatással megvalósíthatók, s megfelelő kondícióval a határ menti kapcsolatok automatizmusként működhetnek a múzeumok között is. Ennek a kereteit kell megteremteni államközi szinten,

biztosítani kell a pénzügyi feltételeit is – ez nem különleges elvárás –, a megvalósítást pedig, alulról felépítve, az intézményekre és szakemberekre kell bízni.

MELLÉKLET A MAGYARORSZÁGI ÉS SZLOVÁKIAI MÚZEUMOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK EDDIGI FORMÁI ÉS EREDMÉNYEI

(Az adatokat szakmai–baráti kapcsolatok révén szereztem meg az érintett múzeumoktól, leszámítva természetesen saját munkahelyemet, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei intézményeket. Hivatalos és részletes felméréssel bizonyára bővíthető az itt közölt adatok köre és száma. Ezúton mondok köszönetet dr. Bodó Sándor /Budapest/, dr. Cseri Miklós /Szentendre/, dr. Hála József /Budapest/, dr. Horváth István /Esztergom/, dr. Horváth István /Salgótarján/, dr. Kapros Márta /Balassagyarmat/, dr. Liszka József /Komárom/, Németh Péter Mikola /Nácl/, dr. Perger Gyula /Győr/, dr. Pintér János /Budapest/, dr. Cs. Schwalm Edit /Eger/, dr. Szalipszki Péter /Forró/ és Szoboszlai Lilla /Miskolc/ adataiért, szíves segítségéért.)

1. Győr-Moson-Sopron megye

a) Az első kísérletek a határ menti múzeumi kapcsolatok kialakítására az 1980-as évek derekán történtek, a valóságos és működő kapcsolatok azonban 1992-től datálódhatnak. Ekkor a megyei önkormányzat együttműködési szerződést kötött a galántai járással. (A szlovákiai járás akkori vezetője, ma galántai múzeumigazgató, személyes kapcsolatait és a közgyűjtemények melletti elkötelezettségét használta fel a kapcsolatteremtésre.) 1994-től a szlovákiai intézmény számára lehetetlenné vált a kapcsolat hatékony működtetése. Négy év szünet után, 1998-tól ismét intenzívebbé váltak a kapcsolatok, ekkor azonban a szlovákiai fél lényegében a két város (Győr és Galánta /Galanta/) kapcsolatait használta fel közös program megszervezésére, s nem a saját múzeumi szervezetét.

b) 1992-től *együttműködési szerződés* szabályozza a kapcsolatok tartalmát, ami azonban nem biztosította annak folytonosságát.

c) A kapcsolatok elsődleges formája a közös kiállítások megrendezése, ill. kiállítások cseréje.

1986: a győri múzeum anyagából képzőművészeti kiállítás nyílt *Nagyszombaton* (Trnava, Západoslovenské Múzeum).

1993: *Faragott mézeskalácsformák* címmel tematikus kiállítás nyílt a Győr-Moson-Sopron megyei múzeumok anyagából a galántai múzeumban (Galanta, Vlastivedné Múzeum). A tárlathoz kisebb szlovák–magyar nyelvű katalógus készült.

1994: népviseleti kiállítás készült a galántai múzeum anyagából a győri *Xantus János Múzeumban*.

1998. októbere: *19. századi asztali ezüstök* címmel nyitottak kiállítást a galántai Eszterházy-kastélyban a győriek anyagából. A tárlathoz szlovák–magyar–német nyelvű katalógus készült.

1998. október 28.: a győri múzeum és a komáromi (Komarno) *Fórum Intézet* együttműködésének keretében közös kiállítás nyílt a komáromi Szent András templom-

ban *Istennek dicsősége* címmel, ami 1999. tavaszán előbb a pozsonyi *Magyar Intézetben*, majd a csornai múzeumban került bemutatásra.

d) A lehetőségek ellenére is nehézkesen szerveződött a kutatók cseréje és a tudományos kapcsolatok. A győri régészek – az együttműködési szerződés alapján – a galántai múzeum 16–17. századi felvidéki kályhacsempéit tanulmányozták. 1998-tól a Fórum Intézettel való megállapodás keretében közös kutatás folyik a *Kisalföld szakrális emlékeinek és népi vallásosságának feltárására*, újabban a *Vendel kultusz* kisalföldi emlékeinek megismerésére.

2. Komárom-Esztergom megye

a) A szakmai kapcsolatok, elsősorban a régészek kapcsolatai 1979-től, a *bősnagymarosi vízi erőmű* építésével kapcsolatban intenzívvé vált archaeológiai kutatásokkal bontakoztak ki. Elsősorban egymás ásatásainak megtekintésére és szakmai konzultációra terjedt ki a kontaktus, de ebben a témában 1988. október 6–7-én *Kisvezekényben* (Malé Vozokany) közös konferenciát is rendeztek, aminek az anyaga Nyitrán 1990-ben – német, orosz, szlovák és magyar nyelven – meg is jelent (*Die Ergebnissen der archäologischen Ausgrabungen beim Aufbau des Kraftwerksystems Gabčikovo – Nagymaros*). A régészek szakmai konzultációjára sor került *Bényben* (Bína), *Ipolyságon* (Šahy), *Magyarszögyénben* (Svodín). A konzultatív kapcsolatok azóta is működnek, de 1990-től, a szlovákiai múzeumok Mečiar-féle átszervezése óta a kiállítások cseréi elmaradtak. A szlovákiai politikai változások, valamint az interregionális együttműködés új formája (1999. július 3-án írták alá a *Vág–Duna–Ipoly együttműködési megállapodást*) reményt kelt az együttműködés megújítására. A múzeumi szervezet keretei között végzett tevékenység sok vonatkozásban túlmutat a közgyűjtemények körén, s összefügg a térség interregionális önszerveződésével. Keretei között zajlik a *Rákóczi Szövetség* helyi tevékenysége is.

b) A határ két oldalának múzeumai között nincs az együttműködést szabályozó írásos megállapodás, a kapcsolatok szakmai-kollegiális viszonyon nyugszanak.

c) Az esztergomi *Balassa Múzeum* – főleg régészeti, történeti (főleg török kori) és néprajzi témákban – két alkalommal kiállítást rendezett *Érsekújvárbán* (Nové Zámky, Vlastivedné Múzeum v Nových Zámkoch), *Léván* (Levice, Tekovské Múzeum), *Újbánynán* (Nová Bana, Vlastivedné Múzeum) és *Ipolyságon* (Šahy, Hontianske Múzeum és Galéria). A tervek szerint a szlovákiai közgyűjtemények kiállításokkal viszonzták volna ezt, azonban ezek a tárlatok nem készültek el.

d) A múzeumi szervezet nagy figyelmet szentel a megye nemzetiségi kutatásának és múzeumi bemutatásának. Szakmailag felügyelik és támogatják a szlovák nemzetiségű *Kesztölc* önkormányzati fenntartású Falumúzeumát, segítik *Pilisszentlélek* szlovák tájházának kialakítását.

3. Pest megye

a) Információim szerint, Pest megye múzeumai közül jelenleg csak a váci *Tragor Ignác Múzeum* rendelkezik szlovákiai kapcsolatokkal. Az 1980-as évek végén személyes szakmai kontaktusok révén indult meg az együttműködés. Azóta *Vác* és *Ipolyság* testvérvárosok lettek (1995), ami nagyban elősegíti az intézményi kapcsolatok elmélyítését. Az 1994-ben Ipolyságon létrehozott *Honti Múzeum és Galéria* szakmai előkészítésében komoly részt vállaltak a váci muzeológusok is. (A *Hontvármegyei Múzeumtársulat* 1898-

ban alakult meg Ipolyságon, múzeuma 1902-ben nyitotta meg kapuit. Az intézményt 1922-ben megszüntették.) A *Honti Múzeum és Galéria* aktív kapcsolatban áll a váci *Katona Lajos Városi Könyvtárral*, valamint a szobi *Börzsöny Múzeummal* is.

1994-ben testvérvárosi megállapodást kötött *Nagykőrös* és *Rimaszombat* (Rimavská Sobota), ennek eredményeként került sor egy kiállítás-cserére (lásd *c*) pontot). A kapcsolat azóta nem működik.

b) Szerződés, megállapodás nem rögzíti az együttműködés kereteit. A másutt említett *Ipoly Euro-Régió*, ill. *Vág–Duna–Ipoly Euro-Régió* programjában hangsúlyosan szerepel a múzeumok (és más közgyűjtemények) közötti kapcsolatok erősítése.

c) Az intézmények könyv- és más információ-cserével, szakmai konzultációkkal segítik egymás munkáját. 1992-ben kezdődött el a *Honti Kutatási Program* című néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munka, aminek társszervezői a szobi *Érdy János Könyvtár és Információs Központ*, valamint a váci és ipolysági múzeumok. A váci muzeológusok részt vállaltak az ipolysági múzeum megtervezésében, újjászervezésében is.

1995-ben *Nagykőrös népművészete* címmel az *Arany János Múzeum* kiállítást rendezett Rimaszombatban.

4. Nógrád megye

a) A két határ menti közigazgatási egység, Nógrád megye és Közép-Szlovákia intézményeinek együttműködése az 1970-es évek második feléből datálódik. Ebben az időszakban elsősorban személyes szakmai kapcsolatok formálódtak (gyűjteményi tapasztalatcserék, egy-egy kölcsönös előadás megtartása stb.), de az évtized végére ezek is elhalványultak majd elhaltak. Részt vállalt ebben a balassagyarmati *Palóc Múzeum* is, melynek munkatársai elsősorban az *Ipolysági Múzeummal* alakítottak ki szakmai, kollegiális kapcsolatot. Az 1980-as évek elejétől került sor – a salgótarjáni *Nógrádi Történeti Múzeum* kezdeményezésére – újabb kapcsolatfelvételre. A működő kapcsolatok azonban nehezen alakultak, azt elsősorban a (cseh)szlovákiai fenntartók hátráltatták, s nem a múzeumi terület akadályozta a kibontakozást. Az 1990-es évek elejétől kölcsönösen megerősödtek az együttműködési szándékok, s gyarapodott azok formája, tartalma is. A pénzügyi feltételek szűkössége azonban azóta is alapvető gátja az érdemi közös munkának.

b) Szerződés, megállapodás nem szabályozza a kapcsolatokat, azok tartalmát az egyes szakmák szakmai kapcsolatrendszere és érdekeltsége határozza meg. Elsősorban a besztercebányai *Közép-Szlovákiai Múzeum* (Banská Bystrica, Stredoslovenské Múzeum) és a losonci *Nógrádi Múzeum* (Lučenec, Novohradské Múzeum), ill. a *Nógrádi Történeti Múzeum* (Salgótarján), valamint az *Ipolysági Múzeum* (Ipolyság), ill. a *Palóc Múzeum* (Balassagyarmat) kapcsolatai voltak eddig eredményesek.

c) A kapcsolatok elsődleges formáját a *közös kiállítások* képezték. (Ezek adatai 1990-től állnak részletesen rendelkezésemre.)

1967: *Közép-Szlovákia népművészete* (Balassagyarmaton a besztercebányai múzeum anyagából)

1970: *Nógrád megye népművészete* (Besztercebányán a Palóc Múzeum anyagából)

1990: – *A Salgótarjáni Rajzbiennálé* (Besztercebánya, Állami Galéria/Štátna Galéria)

– *Megtöretés* (Losonc)

– *Mihályfi-gyűjtemény*, Salgótarján (Losonc)

- *Mikszáth-kiállítás* (Rimaszombat/Rimavská Sobota, Gömöri Múzeum/ Gemerské Múzeum/, Rimaszécs /Rimavská Seč/)
- *Kondor Béla hagyaték* /Salgótarján/ (Losonc, Besztercebánya)
- *Szabó Gyula festményei* /Losonci Galériából/ (Salgótarján)
- *Szlovák szürrealisták* /Besztercebányáról/ (Salgótarján)
- *Gömöri verticsipke* /Rozsnyóról/ (Salgótarján)
- 1991: – *Volt egyszer egy mesterség* /Zsolna, Drótos Gyűjtemény/ (Salgótarján)
- *Értékpapírok, pénzintézetek Nógrád megyében* /Salgótarjántól/ (Zsolna /Žilina, Považské Múzeum)
- *Elene Holeczyová csipkái* /Pozsonyból/ (Salgótarján)
- *Földi Péter képei* /Salgótarján/ (Losonc)
- 1994: – *Vlado Durbák* /Losonc/ (Salgótarján)
- 1995: – „Az időnek változása vagyon” *Balassi-kiállítás* /Salgótarján/ (Rimaszombat)
- 1996: – *A céhek letűnt világa* /Besztercebányáról/ (Salgótarján)
- *A nógrádi textil* /Losonci Múzeumból/ (Salgótarján)
- *Tény – fény – kép* /Salgótarján története/ (Besztercebánya)
- 1997: – *Válogatás a Nógrádi Történeti Múzeum grafikai anyagából* (Besztercebánya)
- *Mikszáth* /Salgótarjáni Múzeum gyűjteménye/ (Besztercebánya)
- *Báránycám, báránycám* /Pásztorművészet szlovákiai gyűjteményből/ (Salgótarján)
- 1998: – *Tény – fény – kép* /Salgótarján története/ (Losonc)
- 1999: – *A tűzben született szépség* /a besztercebányai, losonci és a salgótarjáni múzeumok tüveggyűjteményei/ (Besztercebánya, Losonc, Salgótarján)

A kiállításokhoz többnyire – rövidebb-hosszabb – kétnyelvű katalógus, leporell is készült.

d) A határ két oldalán levő múzeumok között több alkalommal került sor *előadók, előadások cseréjére*. Magyarországi muzeológusok – nem szervezett formában – bekapcsolódtak a történeti *Hont vármegye* (szlovákiai) kutatásába, jó szakmai kapcsolatok vannak a néprajz, a helytörténet, az irodalom- és a művészettörténet területén. A *Nagy Iván Történeti Kör* néven működő tudományos műhely is összefogja valamelyest az Ipoly két oldalán élő kutatókat, előfordul a *publikálás* is a másik ország múzeumi kiadványaiban.

5. Heves megye

a) A szakmai kapcsolatok kezdete az 1980-as évek eleje volt. Kezdetben Besztercebánya múzeuma felé kerestek kapcsolatot az egeri muzeológusok. 1996-ban Betlér (Betliar) múzeumával vették fel a kapcsolatot: a két intézmény szakemberei évente két alkalommal beszélnek meg szakmai problémáikat. Rendszeresen a kutatók szakmai útja és tapasztalatcseréje a szlovákiai múzeumok és a Heves megyeiek között.

b) Szerződés, írásbeli megállapodás nem rögzíti az együttműködés kereteit.

c) A kapcsolatok egyik formája itt is a kiállítások cseréje.

1982: *Heves megyei népviseletek* (Besztercebánya, Közép-Szlovákiai Múzeum)

1983: *Közép-szlovákiai fejviseletek* (Eger, Dobó István Vármúzeum)

1987: *Heves megye élő népművészete* (Besztercebánya)

d) *Dobóruszkán* (Ruská) nincs múzeum. Ott van eltemetve az egykori egri várvédő, az egri múzeum névadója, Dobó István. Az egriek a Csemadokkal vették fel a kapcsolatot, s az ő közbenjárásukkal készítették el 1995-ben a Dobó síremlék fedőlapjának másolatát, aminek felszentelésén több egri muzeológus is részt vett. Az egri kutatók előadásokat tartottak Dobóruszkán, s onnan is többször érkeztek vendégek az egri várba.

6. Borsod-Abaúj-Zemplén megye

a) A határ két oldalának kapcsolatait az 1970-es évek elejétől elsősorban a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács, ill. a Miskolc Városi Tanács kezdeményezte, a közgyűjtemények kezdetben elsősorban demonstratív kiállításokkal kapcsolódtak ebbe a programba. 1974-ben az interetnikus kapcsolatokat taglaló miskolci tanácskozás, valamint a szlovák népművészetet bemutató kiállítás volt a szorosabb szakmai együttműködés nyitánya. A miskolci *Herman Ottó Múzeum* és a kassai *Kelet-Szlovákiai Múzeum* (Východoslovenské Múzeum) együttműködési megállapodást kötött, 1991-ben és 1992-ben éves munkaterve is megfogalmazódott az együttműködésnek. A kapcsolatok tartalmát és intenzitását alapvetően befolyásolta a szlovákiai politikai helyzet, ill. a szlovák múzeumok vezetésének politikai hovatartozása. 1995-től jelentősen javított az együttműködés lehetőségein a két város, Kassa és Miskolc erősödő kapcsolata. Napjainkban már a valódi szakmai együttműködés, a tartalmi kapcsolatok a jellemzők – főleg egyes szakterületek és munkatársak között –, s nem a demonstratív megnyilvánulások.

Hasonló kapcsolatokat ápol a Herman Ottó Múzeum a rozsnyói (Rožnava) *Bányászati Múzeummal* (Banícke Múzeum), kevésbé intenzív az érintkezés a rimaszombati *Gömöri Múzeummal*.

A városi fenntartású *Miskolci Galéria* az egymás mellett élő népek művészetének kölcsönös megismertetéséért szervezi szlovákiai kapcsolatait. A kassai *Vojtech Löffler Múzeummal* (Múzeum Vojtecha Löfflera) és a *Kelet-Szlovákiai Múzeummal* tart fenn intenzív kapcsolatot, ami elsősorban kiállítások és kiadványok cseréjében, konferenciákban realizálódik, de segíti az alkotóművészek cseréjét is.

Az 1987-ben megnyílt putnoki *Gömöri Múzeum* megalakulása óta intenzív kapcsolatot tart a rozsnyói *Bányászati Múzeummal* és a rimaszombati *Gömöri Múzeummal*. Ennek működése ugyancsak a mindenkori szlovákiai politikai és személyi helyzet függvénye volt. Az 1990-ben megalakult *Gömör-Kishonti Múzeumegyesület* munkájában a putnoki múzeum munkatársai intenzíven vesznek részt.

A Forrón működő *Abaúji Múzeum* a kassai *Kelet-Szlovákiai Múzeummal* működik együtt a történeti Abaúj megye kulturális örökségének feltárásában.

A sátoraljaujhelyi *Kazinczy Ferenc Múzeum* 1986-ban a CSEMADOK királyhalmeci és nagykaposi szervezetével vette fel a kapcsolatot. (Ekkor még nem volt múzeuma a Bodroghköz szlovákiai oldalának, ill. az Ung-vidéknek.) Természettudományi Gyűjteménye a királyhalmeci *Városi Múzeummal* működik együtt a Bodroghköz flórájának és faunájának kutatásában. Az 1990-es évek elejétől szakmai kapcsolatot tartanak fent az újhelyi muzeológusok a tóketerebesi kollégáikkal.

A szerencsi *Zempléni Múzeum* az 1980-as évek elején *Homonna* (Humenné, Vlastivedné Múzeum) múzeumával tartott fent kapcsolatot a régi képes levelezőlapok cseréjére, 1990-ben *Nagymihály* (Michalovce, Zemplínske Múzeum) múzeumával tervezett közös kiállítást a levelezőlapokból.

A Miskolcon működő *Központi Kohászati Múzeum* a rozsnyói Bányászat Múzeummal tart fent szakmai, kollegiális kapcsolatot.

b) A miskolci Herman Ottó Múzeum és a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum együttműködését írásbeli megállapodás rögzíti, az 1990-es évek elején évente közös munkatervek is fogalmazódtak a kapcsolattartás tartalmára vonatkozóan. Ezek elsősorban kiállítások és szakemberek cseréjét, tanulmányutak biztosítását, egyes szakterületeken közös kutatásokat irányoztak elő.

1985-ben írásbeli megállapodás született a *Herman Ottó Múzeum* és a rozsnyói *Bányászati Múzeum* együttműködéséről.

1992-ben a *Herman Ottó Múzeum* és a tóketerebesi (Třebišov) múzeum (Vlastivedné Múzeum) között került sor kapcsolatfelvételle: az 1992–93. évekre kötött *együttműködési szerződés* rendszeres kiállításcserét, szakmai tudományos együttműködést irányzott elő.

1993-ban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyével határos kelet-szlovákiai területek közös néprajzi feltárására, a közgyűjteményekben materializálódott néprajzi anyag közös feldolgozására, együttes és közös bemutatására kötött megállapodást a kassai *Kelet-Szlovákiai Múzeum*, a tóketerebesi, a királyhelmei, a nagymihályi, a rozsnyói, a rimaszombati múzeum, a miskolci *Herman Ottó Múzeum*, valamint a debreceni *Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke*. Ha a megállapodás tartalma egészében nem is valósult meg, de számos részeredmény született (lásd c) és d) pontokban).

A *Miskolci Galéria* 1995 tavaszán *együttműködési megállapodást* kötött a kassai Vojtech Löffler Múzeummal és a Kelet-Szlovákiai múzeummal. A szerződés – a fentebbi formákban – azt célozza, hogy a földrajzilag is közel fekvő területek, különösen Miskolc és Kassa városa képzőművészetét a szakma és a nagyközönség számára megismerhetővé tegye, ugyanakkor kölcsönösen segítse az intézmények regionális szerepkörének megvalósítását.

A *Központi Kohászati Múzeum* szlovákiai kapcsolatai lényegében a MUT (*Mitteleuropäische Union Technischer Museen*), a *Műszaki Múzeumok Közép-Európai Uniója* kereteibe illeszkedik, amit 1991-ben Budapesten hoztak létre Közép-Európa műszaki történelmének megismerésére, tárgyi emlékanyagának megmentésére és egységes elvű tudományos feldolgozására. (A kérdéstről részletesen: *Vámos Éva: Mitteleuropäische Union Technischer Museen /MUT/ – története és tervei. Magyar Múzeumok 1997/3. szám 54–55.*)

c) A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumi szervezet, ill. tagintézményei szlovákiai kapcsolatainak egyik formája a közös kiállítások rendezése és a tárlatok cseréje.

1974: – *Szlovák népművészet* című kiállítás – Miskolc, HOM

1977: – *Borsod-Abaúj-Zemplén népművészete* kiállítás – Eperjes (Prešov, Šarišská Galéria)

1985: – *Matyó népművészet* című kiállítás – Kassa

1986: – *Löffler Béla* kassai művész kiállítása – Sárospataki Galéria

1990: – *Pipák a kassai múzeum gyűjteményéből* – Miskolc

– *Régi rozsnyói képeslapok a szerencsi múzeum gyűjteményéből* – Rózsnyó

– *Dúdor István-émlékiállítás a rimaszombati Gömöri Múzeum anyagából*
Putnok, Gömöri Múzeum

– *Igó Aladár havvai fafaragó kiállítása* – Putnok, Gömöri Múzeum

1991: – *Bronzkincsek* című régészeti kiállítás a HOM anyagából – Kassa

– *A gömöri vertcsipke* (A rozsnyói múzeum vendégkiállítása) – Putnok

- 1992: – *Gömöri falfestmények* (A rozsnyói múzeum anyagából) – Putnok
 1996: – *Maria Regina Pacis* címmel a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Kelet-Szlovákiai Múzeum közös kiállítása – Miskolc,

HOM

A *Miskolci Galéria* szlovákiai kapcsolatainak keretében az alábbi kiállítások valósultak meg.

- 1995: – *Adam Szentpétery kiállítása* (Löffler Múzeum) – Miskolc
 – *A XVII. Országos Grafikai Biennálé díjazottjainak kiállítása* – Kassa, Kelet-Szlovákiai Múzeum
 1996: – *Borgó (György Csaba) kiállítása* – Kassa, Löffler Múzeum
 – *Szlovák grafikusművészek kiállítása a XVIII. Országos Grafikai Biennálén* – Miskolc, Herman Ottó Múzeum
 – *Szabados Árpád kiállítása* – Kassa, Kelet-Szlovákiai Múzeum
 1997: – *Peter Scranka kassai szobrász kiállítása* – Miskolc
 – *A XVIII. Országos Grafikai Biennálé kiállítása* – Besztercebánya
 1998: – *Varga Éva szobrászművész kiállítása* – Kassa, Löffler Múzeum
 – *A Túlsó P'art képzőművészeti csoport kiállítása a Miskolci Galéria alkotóházában készült munkákból* – Miskolci Galéria
 1999: – *Hat kortárs szlovák képzőművész kiállítása (Ivan Csudai, Bohdan Hostinák, Dorota Sadovská, Mária Blažová, Adam Szentpétery, Robert Urbšek)* – Miskolci Galéria
 – *Urbán Tibor kiállítása* – Kassa, Löffler Múzeum

d) 1. Tudományos tevékenység

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumok munkatársai az 1970-es évek derekától részt vettek és vesznek a térség nemzetközi tudományos együttműködésének rendszeres fórumain (pl. *Seminarium Ethnologicum*, *Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság*, *Kárpátok-Euro-Régio* stb). Az intézmények, különösen a *Herman Ottó Múzeum* kiemelt feladatként végzi a térségi kapcsolatok történetének kutatását, mai formáinak támogatását. A putnoki *Gömöri Múzeum* az egyik filiája a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke által irányított, másfél évtizede a határ mindkét oldalán zajló Gömörkutatásnak. A KLTE Néprajzi Tanszéke szervezte az 1980-as évek elején az Ung-vidék (Szlovákia) néprajzi kutatását is, amiben ugyancsak részt vettek a miskolci munkatársak. Megszámlálni is nehéz mindazokat az előadásokat, szakmai találkozókat, amelyek során a határ két oldalának szakemberei eszmét cserélhettek a múzeumok, ill. az egyes múzeumi szakmák kérdéseiről. Igen sok publikáció jelent meg a kétoldalú együttműködés keretében a térség együtt élő népeinek történetéről, néprajzáról.

1974-ben Miskolcon tudományos ülést rendezett a *Herman Ottó Múzeum* – kelet-szlovákiai múzeumi szakemberek bevonásával – az interetnikus kapcsolatok kutatásának lehetőségeiről és feladatairól. 3–3 szlovák és magyar kutató számolt be vonatkozó eredményeiről.

1979-ben a *Herman Ottó Múzeum* megkezdte a kutatást egy magyarországi szlovák telepes falu, *Répáshuta* monográfiájának elkészítéséhez. A munkába 3 szlovákiai kutató is bekapcsolódott. A kötetek 1984-ben magyarul (*Szabadsfalvi József–Viga Gyula szerk.: Répáshuta. Egy szlovák falu a Bükkben*. Miskolc) és szlovákul (*Viga Gyula–Szabadsfalvi József szerk.: Répáshuta. Národopis Slovákov v Maďarsku V*. Budapest) is megjelentek.

1984-ben a *Herman Ottó Múzeum* tudományos konferenciát rendezett Miskolcon *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon* címmel. A konferencián részt vettek a szomszédos szlovákiai múzeumok szakemberei is. A tanácskozás anyaga (szerk.: Kunt Ernő–Szabadfalvi József–Viga Gyula, Miskolc 1984) megjelent, hasonlóan napvilágot látott annak kiegészítő kötete is (Szabadfalvi József–Viga Gyula szerk.: *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon II.* Miskolc, 1985).

A miskolci múzeum, *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* című, évente megjelenő periodikájában 1972–1991 között (10–27. kötet) *Szlovákiai Téka* címmel könyvszemlét jelentetett meg a (cseh)szlovákiai régészet, történettudomány és néprajz új kiadványairól. A kiadvány lapjain közel 200 könyvet szemléltek a szerzők a határon túli termésből. Ez a maga nemében páratlan vállalkozás volt a vidéki múzeumokban.

1992-ben – OTKA támogatással – kezdődött meg a Bódva-völgy kutatása, beleértve a folyó szlovákiai és magyarországi szakaszának településeit is. A természettudományok, régészet, történettudomány és néprajz (múzeumi) művelőinek bevonásával zajló munkát a putnoki *Gömöri Múzeum* és a miskolci *Herman Ottó Múzeum* koordinálta. 1999-ben vaskos tanulmánykötetben jelentek meg a kutatás eddigi eredményei (*Bodnár Mónika–Rémiás Tibor szerk.: Tanulmányok a Bódva-völgy múltjából.* Putnok).

1991-től a *Herman Ottó Múzeum* néprajzos munkatársai a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének (Narodopisní USTAV SAV, Bratislava) meghívására kezdték kutatni a Bodrogköz szlovákiai oldalának falvait. Számos publikáció mellett, Viga Gyula 1996-ban önálló kötetben jelentette meg vonatkozó tanulmányait (*Hármas határon. Tanulmányok a Bodrogköz változó népi kultúrájáról.* Miskolc).

1994-ben jelentette meg a forrói *Abauji Múzeum Baráti Köre a Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa múltjából* című, magyar és szlovák nyelvű periodikájának első kötetét. (Válogatás a periodika 1910–1918. évfolyamaiból. Szerk.: Rémiás Tibor.) 1997-ben látott napvilágot a kiadvány új folyamának 1. száma (szerk.: Rémiás Tibor–Szalipszki Péter), ami ugyancsak bilingvis, s a kassai levéltár és múzeum munkatársaival való együttműködés révén valósult meg. Az Abauji Múzeum és a Kelet-Szlovákiai Múzeum ebben az esetben a kiadvány szlovákiai terjesztésére kötött megállapodást.

1995-ben – *Sárospatak és Királyhelmece* központtal – megalakult a *Bodrogközi Művelődési Egyesület*, ami a határ két oldalán fogja össze a trianoni határ által kettéválasztott történeti táj múltjának kutatását és múzeumügyét. Az egyesület konferenciákkal (1998, 1999), a népi műemlékállomány felmérésével, kiadványokkal segíti a táj kutatását. Égisze alatt szerveződött – hazai és szlovákiai muzeológusok bevonásával – *Kisgéres* (Maly Horeš) szlovákiai magyar lakta település történeti néprajzi monográfiája, amit ez év őszén jelentet meg a Lilium Aurum Kiadó (Dunaszerdahely [Dunajská Streda] – szerk.: Viga Gyula). A határ két oldalán levő múzeumokra épülő összefogás előre mutató példája a határ menti összeműködésnek.

1996-ban – *Mária alakja a magyar évszázadokban* címmel – szlovákiai kutatók bevonásával – tudományos tanácskozásra került sor a miskolci *Herman Ottó Múzeum*-ban.

1996-ban Kassán, a Löffler Múzeumban *emlékülésre* került sor a Miskolci Galéria munkatársainak részvételével.

d) 2. Szakmai konzultációk, tanulmányutak

Az 1970–80-as években a Művelődési/Kulturális Minisztériumok rendszeresen biztosítottak 2–3 hetes tanulmányutakat a múzeumi szakemberek számára. Ennek keretében több régész, történész, etnográfus kolléga járt (Cseh)Szlovákiában, ill. Magyarországon. A *Herman Ottó Múzeum*, ill. más megyebeli múzeum és a Miskolci Galéria munkatársai rendszeresen felkeresték a kelet-szlovákiai múzeumokat, ill. fogadták Magyarországon azok delegációit. Alig múlt el fontosabb kiállítás megnyitó, konferencia, évforduló, ill. más múzeumi ünnep, hogy azon ne képviseltették volna magukat a szomszédos ország határ menti múzeumai. Hasonlóan rendszeres volt a szereplés egymás konferenciáin, ahol – több múzeum mellett – a magyar és a szlovák tudomány akadémiai intézetei is képviseltették magukat (*Nyitrai Régészeti Intézet, Kassa Archaeológiai Intézet, MTA Néprajzi Kutató Csoport stb.*). A magyarországi múzeumi eredmények szlovákiai társadalmisításában hatékonyan vettek részt 1990-ig a CSEMADOK területi szervezetei is.

1993-ban történész és néprajzos múzeumi munkatársaink előadást tartottak a Kárpátok-Euro-Régió kassai konferenciáján, ami az interregionális együttműködés társadalomtudományi feladatainak elvégzéséhez adott (volna) programot. A Herman Ottó Múzeum, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának kihelyezett tanszékeként, társult tagja az együttműködés (Társadalom) Tudományi Tanácsának.

1994-ben – a GEOMUZEUM '94. program keretében – a Herman Ottó Múzeum Ásványtára, a Koch Sándor Alapítvány és a Miskolci Egyetem Selmeczi Műemlékkönyvtára szervezésében került sor a Mineralogical Museology in Central Europe című konzultációra, ami az 1996-ban Budapesten rendezett Mineralogy and Museums III. világkonferencia előkészítő rendezvénye volt. 1995-től – A Kárpátok ásványai monográfia előkészítése során – együttműködés alakult ki a szlovákiai múzeumokkal, elsősorban a Kelet-Szlovákiai Múzeummal.

1997-ben a Miskolci Galériában, 1998-ban a kassai Löffler Múzeumban került sor *regionális találkozóra*. 1996-ban *Vladimir Jenik* és *Milan Sokol* szlovák képzőművészek voltak két hétre a Miskolci Galéria Alkotóházának vendégei, 1997-ben *Urbán Tibor* miskolci képzőművész kapott kétéhetes meghívást Kassára.

d) 3. Egyéb formák

Nem gyakoriak a tárgykölcsönzések a határ túlsó oldaláról, de több kiállítás előkészítése során volt rá példa az elmúlt években. (Miskolci tárgye gyűttes került a Kassán felújított, ún. *Rodostói-ház* berendezésébe, roznói, betléri, krasznahorkai múzeumi tárgyak kerültek (1996-ban) a Herman Ottó Múzeum vadászati kiállításába stb.).

1994-től az M3 autópálya nyomvonalának régészeti feltárásában részt vettek a Nyitrai Régészeti Intézet és a Kelet-Szlovákiai Múzeum régész szakemberei is.

A debreceni egyetem szlovákiai néprajz szakos hallgatói már több alkalommal végezték kötelező nyári múzeumi gyakorlatukat a putnoki Gömöri Múzeumban.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei muzeológusok többször vettek részt 1990-től a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság nyári táboraiban.

A magyar–szlovák határátkelők közelében fekvő múzeumok kiállításait 1998-tól *szlovák nyelvű feliratokkal* láttuk el (Sátoraljaújhely, Pácín, Putnok, Gönc). A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumi kiadványokban rendszeresen szerepeltetünk *szlovák nyelvű rezüméket*.

7. Még néhány adat a határ szlovákiai oldaláról

1976-ban – a dunaszerdahelyi *Csallóközi Múzeum* (Žitnoostrovské Múzeum) részlegként – nyitották meg *Somorján* (Šamorín) a *Városi Honismereti Házat*, aminek rendezésében magyarországi muzeológusok működtek közre.

Az 1980-as évek elején az *érsekújvári múzeum* a váci *Tragor Ignác Múzeummal* tartott fent baráti kapcsolatot, ami azonban a szakmai találkozók szintjén maradt.

Az 1980-as évek elején a CSEMADOK égisze alatt szerveződött az *Alsó-Garam mente néprajzi kutatása*, amiben több magyarországi muzeológus és részt vett.

A komáromi *Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztálya* is részt vett négy éven keresztül – a másutt már említett – *Hont-kutatás*ban, együtt az ipolysági és a váci múzeum munkatársaival. 1991-ben Komáromban konferenciát rendezett a múzeum *Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részén* címmel, ahol szlovák és magyar kutatók, köztük számos muzeológus tartottak előadást. A tanácskozás anyaga 1994-ben kétnyelvű kiadásban jelent meg (*Liszka József szerk.: Acta Museologica 1. Komárom–Dunaszerdahely*). Ugyanők *Dél-szlovákiai tájak fafaragó művészete* címmel készítették kiállítást, ami eljutott az ausztriai *Köpcsény* (Kittsee) múzeumába is. 1994-ben a pápai *Képfestő Múzeum* kiállítását fogadták Komáromban, amit aztán bemutattak Rimaszombaton és Galántán is. A komáromiak a *Martosi* (Martovce) *népviselő* kiállítással viszonzották Pápán a tárlatot.

ERGEBNISSE UND AUFGABEN AUF DEM GEBIET DER ZUSAMMENARBEIT UNGARISCH–SLOWAKISCHER MUSEEN AN DER GRENZE

Die Arbeit stellt am Beispiel von Institutionen im Grenzgebiet die wichtigsten Charakteristika der ungarisch-slowakischen Museumsbeziehungen vor. Sie weist darauf hin, daß die Festlegung der Grenzen durch Trianon im Bezug zum kulturellen Gegenstandserbe eine anorganische Situation schaffte und daß sie die Zusammenarbeit den jeweiligen politischen Verhältnissen und der Absicht der einzelnen Institutionen unterwarf, obwohl die öffentlichen Sammlungen der Region die Hüter des kulturellen Erbes der zusammenlebenden Völker sind. Trotz all dem haben in den vergangenen Jahrzehnten zahlreiche Ausstellungen, der Austausch von Ausstellungen, gemeinsame Forschungen und Konferenzen die Funktionsfähigkeit der Beziehungen bewiesen. Doch diese wurden meistens nicht institutionalisiert, sondern verblieben die Ergebnisse persönlicher Kontakte, die durch viele Faktoren gehindert werden. Der Verfasser hat viele Vorschläge bezüglich dessen, wie man durch die ungarisch-slowakischen Staatsbeziehungen, sowie mit Hilfe der Möglichkeiten der Europäischen Union die Zusammenarbeit der öffentlichen Sammlungen der Museen beider Länder wirkungsvoller gestalten könnte. Dies würde – über die fachlichen Ergebnisse hinaus – auch das eigenartige kulturelle Angesicht dieser Region kräftiger widerspiegeln als bisher.

Gyula Viga